

MİLLÎ KÜTÜPHANE'DE KAYITLI 4689/5 NUMARALI ŞİİR MECMUASI

*Nazmi ÖZEROL**

ÖZET

Edebiyat tarihi açısından mecmualar, döneminde rağbet gören manzum veya mensur çeşitli edebî ürünlerin günümüze kadar gelmesini sağlayan son derece değerli kaynaklardır. Mecmualar vasıtasıyla dönemin sanat ve edebiyat zevkini tespit etmek, somut bilgilere ulaşmak daha kolay olmaktadır. Klasik Türk edebiyatının şiir ağırlıklı bir edebiyat olduğu düşünülürse mecmualar içerisinde şiir mecmualarının önemli bir yere sahip olduğu anlaşılır. Şiir mecmuaları çeşitli sebeplerle unutulmuş ya da adı hiç duyulmamış şairleri gün yüzüne çıkarma ve bazı divan sahibi şairlerin divanlarında yer alamayan şiirlerini ortaya çıkarma gibi görevleri yerine getirerek edebiyat tarihimizin eksiksiz ve doğru okunmasına katkı sağlamaktadır.

Klasik Türk edebiyatında metin neşirleri yapılırken divanlar ve tezkireler temel kaynak olarak ele alınır; ancak ortaya konan metinlerin daha sağlıklı olması için şairlerin divan nüshalarında bulunmayan şiirlerinin, tezkirelerde ismi geçmeyen şairlerin belirlenmesinde mecmualar, büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Şairlerin edebî kişiliğinin tespit edilmesinde de mecmuaların önemli bir katkısı vardır. Özellikle nazire mecmualarından hareketle şairlerin kimlerden etkilendiği, kimleri etkilediği belirlenebilir.

Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz. A 4689/5 numarada "Mecmû'a-i Eş'âr" adıyla kayıtlı bulunan şiir mecmuasının tanıtıldığı bu çalışmayla mecmuaların edebiyat araştırmalarında daha fonksiyonel hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada amaç, bir mecmuayı tanıtmak ve onun içeriğini ortaya koymak olduğu için metin karşılaştırması yapılmamış, şiirler mecmuadaki sırasına göre verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Millî Kütüphane, şiir, edebiyat tarihi.

4689/5 NUMBERED POEM MECMUA REGISTERED IN NATIONAL LIBRARY

ABSTRACT

In terms of literatur history mecmuas are valuable sources enabling various poetic and prose works in demand in its age come to our day. It is much easier thanks to mecmuas to detect the taste of art

* Yrd. Doç. Dr. Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü El-mek: nazmiozerol@hotmail.com

and literature of the related age and to reach concrete knowledge. Considering that Classical Turkish Literature is a poem-based literature, it can be understood that poem mecmuas have great importance. Poem mecmuas contributes to perfectly and correctly being understood of our history of literature by fulfilling duties such as unearthing poets whose poem mecmuas have been forgotten because of various reasons or whose names have never been known and unearthing poems of divan poets which do not take place in their divans.

While text publications are done in Classical Turkish Literature, divans and biography collections are taken as basic sources; however to enable the unearthed texts to be more reliable, mecmuas fill the gap in detecting the poems not taking place in poets' divans and poets not taking place in bibliography collections. Mecmuas also contributes to understand the literary characters of poets. It can be determined from whom poets get affected and whom they affect especially from the point of nazire mecmuas.

With this work in which poem mecmua "Mecmû'a-i Eş'âr" registered in the order of 06 Mil Yz. A 4689/5 in Manuscripts Collection of Ankara National Library is introduced, mecmuas are aimed to be more functional in literary researches. As the purpose in this work is to introduce a mecmua and to reveal the content of it, text comparison is not done and the poems are given according to their order in mecmua.

Key Words: Mecmua, National Library, poem, history of literature.

GİRİŞ

Sözlük anlamı "toplanmış, biriktirilmiş ve düzenlenmiş şeylerin tamamı" (Parlatır 2011, 1033) olan mecmua, edebiyat terimi olarak ise defter, çeşitli konuların bir araya getirildiği yazıları ihtiva eden kitap, şiir defterleri anlamlarında kullanılmıştır (Kut 1986, 170).

Halk edebiyatındaki cönklerle çeşitli yönlerden benzerlik gösteren mecmualar başlangıçta âyetler, hadisler, fetvalar, dualar, hutbeler, şiirler, ilâhiler, şarkılar, mektuplar, latifeler, lugaz ve muammalarla ilaç tariflerinin, faydalı bilgilerin derlendiği bir not defteri hâlinde ortaya çıkmış, zamanla gelişerek düzenli bir kitap türü hâline gelmiştir (Uzun 2003, 265).

Mecmualar, içerik bakımından farklı tür ve şekillerdeki eserleri kapsamakla birlikte yalnızca bir tür ve şekilde yazılmış müstakil mecmualar da bulunmaktadır. Şiir mecmuaları (mecmû'â-i eş'âr), risale mecmuaları (mecmû'âtü'r-resâil), hadis mecmuaları (mecmû'atü'l-ehâdis), fetva mecmuaları (mecmû'a-i fetâvâ), dua mecmuaları (mecmû'a-i ed'iye), tarih manzumelerini içeren mecmualar (mecmû'a-i tevârîh), fevâid mecmuaları (mecmû'a-i fevâ'id), hutbe mecmuaları (mecmû'atü'l-hutub), tıpla ilgili mecmualar (mecmû'a-i tıb, mecmû'a-i mücerrebât, mecmû'a-i mu'âlece), gizli ilimlerden bahseden mecmualar (mecmû'atü'l-havâss, mecmû'a-i cifr ve reml, mecmû'a-i ilm-i nücûm, mecmû'a-i tılısmât, mecmû'a-i melâhîm, mecmû'a-i vefk), letaif mecmuaları (mecmû'atü'l-letâ'if), zikir ve evrâd mecmuaları (mecmû'a-i zikir ü evrâd), hikâye

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

mecmuaları (mecmû'a-i hikâyât), münşe'ât mecmuaları (mecmû'a-i münşe'at), müzikle ilgili mecmualar (mecmû'a-i sâz u söz, mecmû'a-i beste, mecmû'a-i mûsikî)... bu çeşit mecmualardan bazılarıdır. Bunların yanında Klasik Türk şiirine münhasır tür ve şekillerde yazılmış eserlerin bir araya getirildiği kaside mecmuaları (mecmû'atü'l-kasâ'id), naat mecmuaları (mecmû'atü'n-nu'ût), gazel mecmuaları (mecmû'a-i gazeliyât), nazire mecmuaları (mecmû'atü'n-nezâ'ir), rubai mecmuaları (mecmû'a-i rubâ'iyât), terkîb-bend mecmuaları (mecmû'a-i terkîb-bend), tercî-bend mecmuaları (mecmû'a-i tercî-bend), müstakil beyitler içeren mecmualar (mecmû'a-i ebyât), birden çok şairin divanlarının bir araya getirildiği mecmualar (mecmû'atü'd-devâvîn) edebiyat tarihi açısından değerli kaynaklardır (Gıynaş 2011, 246).

Görüldüğü gibi mecmualar, edebiyattan ilahiyata, astrolojiden müziğe, felsefeden tıp tarihine, folklorlardan etnoğrafyaya kadar değişik konularda bilgileri barındırmaktadır (Aydemir 2007, 123). Edebiyat tarihi açısından yadsınamayacak bir öneme sahip olan mecmuaların bir kısmının kimler tarafından ve ne zaman yazıldığı bilinmese de içindeki nesir ya da şiir parçalarından, bu ürünlerde geçen şahıs isimlerinden mecmuaların derleniş tarihleri aşağı yukarı tahmin edilebilir. Mecmualar, özellikle dönemin edebiyat ve sanat anlayışını yansıtan önemli kaynaklar oldukları için o dönemde beğenilen, rağbet gören şair ve yazarları tanımamıza da imkân sağlar.

Klasik Türk edebiyatına her ne kadar Divan edebiyatı denmiş, divan tertip etmek bir gelenek haline gelmişse de mecmularda, divan sahibi olmayan veya çeşitli nedenlerle divanları elde bulunmayan şairleri de tanıma imkânı buluruz. Ayrıca bazı şairlerin divanlarında bulunmayan şiirlerini bu eserlerde bulabiliriz. Mecmualar, edebiyat tarihinin karanlık kısımlarının aydınlatılmasında, bazı boşlukların doldurulmasında bazen edebiyat tarihine yardımcı olur, bazen de asıl kaynak olarak görev icra eder (Aydemir 2007, 123).

4689/5 Numaralı Şiir Mecmuası

Millî Kütüphane'de 06 Mil Yz. A 4689/5 numarada "Mecmû'a-i Eş'âr" adıyla kayıtlı bulunan mecmua, 246x157-180x187 mm. ölçülerindedir. Köşebent ve zencirekli kahverengi meşin cilt. eser; divan edebiyatına ait şairlerin şiirlerinden oluşan bir mecmuadır. Eserin sonu eksiktir, söz başları kırmızıdır, yapraklar onarım görmüştür. Yazarı ve yazılış tarihi belli olmayan mecmuanın kayıtlı olduğu kitapta Divan-ı Rûhî-i Bağdadî, Divan-ı Nef'î, IV. Murat devri şairlerine ait şiirler ve en sonda da 126b ile 134a sayfaları arasında incelediğimiz şiir mecmuası bulunmaktadır. İçindekiler: Nef'î'den müseddes, Nevîzâde Atayî'den tahmis, Veysi'den tahmis ve müseddes, Şeyhülislâm Yahyâ'dan müseddes, Ganîzâde Nâdirî'den müseddes ve tahmis, Riyâzîzâde Edebî'den mûhammes, Hâletî'den müseddes, Hayalîden müseddes, Cevrî Çelebi İstanbûlî'den müseddes, Nûşî'den müseddes, Hisâlîden mûhammes, Ulvî Çelebi'den müseddeslerden oluşmaktadır.

Bu çalışmada amaç, bir mecmuayı tanıtmak ve onun içeriğini ortaya koymak olduğu için metin karşılaştırması yapılmamış, şiirler mecmuadaki sırasına göre verilmiştir. Şiirlerde okunuşundan emin olunamayan kelimeler parantez içinde soru işareti (?), metne yapılan bazı eklemeler de köşeli parantez [] işaretiyle belirtilmiştir. Vezin problemleri ve bazı yazım yanlışları

Turkish Studies

da dipnotta belirtilmiştir. Mecmuanın çevriyazısı yapılırken İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazı Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesi göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmada mecmuadaki sıralama doğrultusunda önce şairlerin isimleri, daha sonra şiirlerin ilk bendi verilmiştir. Şiirlerin geçtiği varak numarası ve bent sayısı da ilk bendin altında parantez içinde gösterilmiştir.

Müseddes-i Nef'î Efendi Sellema'llâhu

Ne hikmetdür bu kim dil olmayınca mest-i rüsvâyî
 Ta' aqkıl idemem ' âlemde her pinhân u peydâyî
 Ne deñlü ' aql u fikr eylese teklîf-i temâşâyî
 Gözüm dünyâyî görmez görmesem cām-ı muşaffâyî
 Getür âyine-i ' âlem-nümâyî cām-ı şahbâyî
 Benüm de sâķiyâ görsün gözüm bir pâre dünyâyî

(Müseddes, 5 bend, 126b)

Tahmîs-i Nev'î-zâde ' Aţâyî Li-gazel-i Müftiyü'l-enâm Yahyâ Efendi

Dil ü cāna belâdur kıadd-i bālâ dil-rübâlarda
 Belâ üzre belâdur bir yaña zülf-i dü-tâlarda
 Dilâ bir sen degilsün bend-i zincir-i cefâlarda
 Ne diller var o zülf-i piç piçe mübtelâlarda
 Ne âdem cānları kıurtulmadı kıaldı belâlarda

(Tahmis, 5 bend, 126b)

Tahmîs-i Veysî Efendi Sellema'llâhu Te'âlâ

Tiğ-i bi-dâd çeküp ey şeh-i ' âlî-şānum
 Gel güzel başuñ için boyunuña alma kıanum
 Az kıaldı ki kııķa burc-ı bedenden cānum
 Kıalmadı bār-ı ğamuñ çekmeğe hiç dermānum
 Ğarazuñ cevri ü cefâ ise yeter sulţānum

(Tahmis, 4 bend, 127a)

Müseddes-i ' Azmi-zâde Hâletî Efendi Sellema'llâhu

Tişe-i miñnetden aldurmaz dil-i virānemüz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/1 Winter 2013

Şem‘-i ‘aşka yanmadan pervā yemez(?) pervānemüz
Halka Mecnūn’u unutdursa n’ola efsānemüz
Bāde-i ‘aşk ile pürdür rüz u şeb peymānemüz
Geçdi Mecnūn ‘aşkdan geçmez dil-i mestānemüz
İllerūñ uşlandı uşlanmaz bizüm dīvānemüz

(Müseddes, 6 bend, 127a)

Müseddes-i Ğani-zāde Nādirī Efendi Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh

Āh kim ehl-i dile dā’im felek bī-dād ider
Bir nefes şādān iderse niçe yıl nā-şād ider
Yağmağa bāğ-ı cihānı fitneler bünyād ider
Bād-ı kahrı āfet-engīz-i gül ü şimşād ider
Dehr-i dün her lahza bir nev-res güli ber-bād ider
Bülbül-i bī-çāre ḥasretler çeker feryād ider

(Müseddes, 6 bend, 128a)

Müseddes-i Şeyḫü’lislām Yaḫyā Efendi Sellema’llāhu

Döner zevk ü şafāya dildeki derd ü elem bir gün
Bağışlarsun günāh ü cürmüm ey şāh-ı kerem bir gün
İdersün ḥānene da‘vet şunarsun¹ cām-ı Cem bir gün
Ölünce şanma kim ümmīdimi senden kesem bir gün
Eger öldürmezse dūzāḫ-ı hecrūnde ğam bir gün
Umarum cennet-i kūyuña rıdvānum irem bir gün

(Müseddes, 5 bend, 128b)

Muḥammes-i Riyāzī-zāde Edebī Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh

Halk eyledūñ de ‘ālemi Ḥallāḫ-ı zü’l-minen
İtmiş benüm naşībimi ḥüzn ü ğam ü mihen
Alışdı cevri dil-ber ile cān-ı pür ḥazen

¹ şanursun şeklinde yazılmıştır.

Mihr ü vefâ ümidini itmeme zamāneden
Derd ü belāya geldüm efendi cihāna ben

(Muhammes, 5 bend, 128b)

Tahmīs-i Veysī Efendi Raḥmetu'llāhi 'Aleyh

Ḥānmānı terk idüp bu cism-i virānem gibi
Çeşme-i cāndan yudum el çeşm-i giryānum gibi
Terk-i cem' iyyet idüp 'aql-ı perīşānum gibi
Başum alup ḳānde varam āh u efgānum gibi
Bir efendüm variken 'ālemde sulṫānum gibi

(Tahmis, 5 bend, 129a)

Tahmīs-i Nādirī Efendi Li-ğazel-i Bākī Efendi

Şehā 'arz-ı cemāl it ḳudret-i settārı görsünler
Ziyā vir 'āleme ol rüy-ı pür envārı görsünler
Ḥıram it nāz ile gülzāra gel didārı görsünler
Açıl bāğuñ gül ü nesrini ol ruḥsārı görsünler
Şalun serv ü şanevber şive-i reftārı görsünler

(Tahmis, 5 bend, 129b)

Müseddes-i Ḥāletī Efendi

Geleli şāh-ı gamuñ ḳalb-i ḫarāb-ābāda
Oldı dil mülketini ceş ü belā yağmada
Aldılar her neye mālİK isem dünyāda
Ḳaldılar cān u gönül nāle vü vāveylāda
Ḥalk-ı 'ālem elem-i 'aşḳuñ ile ğavgāda
Sen ise pādşāhum 'ālem-i istiğnāda

(Müseddes, 6 bend, 129b)

Turkish Studies

Müseddes-i Veysî Efendi Raḥmetu'llāhi 'Aleyh

Dest-i devrān gonçe-i gülzār-ı bahtuñ dirmesün

Ṭurre-i iḳbālūne ṭarrār-ı dehr el ḳarmasun

Ḥıdmetūnden tiġveş iḳbāl yüz döndürmesün

Rūzgār āyineñe gerd-i kudüret virmesün

Āfitāb-ı devletūñ hergiz zevāle irmesün

Māh-tābānsın Ḥüdā eksikligūñ göstermesün

(Müseddes, 5 bend, 130a)

Müseddes-i Ḥayālî Raḥmetu'llāhi 'Aleyh

Āh kim bir gül için ğam-zede-i ḥār oldum

Ġuşşadan bülbül-i şūrīde-şıfat zār oldum

Bir sehi-ḳadd-i ser-efrāza hevādār oldum

Cüvyeş gönlüm aḳup 'āşık-ı didār oldum

Yine sevdā-zede-i zülf-i siyehkār oldum

Yine bir olmayacak derde giriftār oldum

(Müseddes, 5 bend, 130b)

Müseddes-i Nādirî Efendi Raḥmetu'llāhi 'Aleyh

Yine mihnet-zede-i firḳat-i dil-dār oldum

Yine derd-i ğam-ı hicrān ile bīmār oldum

Bülbülāsā ḳafes-i hecre giriftār oldum

Ḥār-ı endüh ile ğāyetde dil-figār oldum

Āh kim bir gül için ğam-zede-i ḥār oldum

Ġuşşadan bülbül-i şūrīde-şıfat zār oldum

(Müseddes, 6 bend, 131a)

Taḥmîs-i Veysî Efendi

Niçün raḥm eylemezsün bu dil-i şeydāya sulṭānum

Niçün ṭurmaz şalarsun bendeñi ferdāya sulṭānum

Turkish Studies

Niçün ihsân idersün her zamân â‘ dāya sulţānum
 Niçün mâ‘il olursun gördüğün ednāya sulţānum
 Hayıflar hāsılı ol k̄amet-i bālāya sulţānum
 (Tahmis, 5 bend, 131b)

Müseddes-i Hāletī Efendi

Bağmaduñ bir kerre cānā k̄ābil-i tīmār iken
 Tıttasun gūşuñ baña kārūm fiğān ü zār iken
 Son nefesde kaçma bārī gözlerüm bīdār iken
 Gel yetiş göster yüzüñ ben hasteye hüşyār iken
 K̄orğarın mest eyleye cām-ı ecel bīmār iken
 Göreyin bārī seni bir dağı ‘ aqlum var iken
 (Müseddes, 6 bend, 131b)

Müseddes-i Cevrī Çelebī İstanbūlī²

1
 Mülket-i hüsnuñ ayā mālīk-i ‘ izz ü cāhı
 Muṭṭaşıl derd ile zār itme dil-i güm-rāhı
 Çıkmasun rüz u şeb eflāke fiğān u āhı
 Lāyık-ı merḥamet it bende-i devlet-h‘āhı
 Kıl nazar ḥālūme ey kişver-i hüsnuñ şāhı
 Gāh cevri eyler iseñ bārī esirge gāhı
 (Müseddes, 5 bend, 132a)

2
 Nāzuñı taḥşīş-i erbāb-ı niyāz itmek neden
 Heçr ile ‘ uşşākı pür sūz-ı güdāz itmek neden
 Mihr ile ā‘ dāyı şāḥib-i imtiyāz etmek neden
 Luṭf ile ağıyārı her dem ser-firāz etmek neden
 Herkese mihr ü vefā ‘ uşşāka nāz itmek neden

² Bu başlık altında Cevri'nin iki şiiri bulunduğu için başlıklar 1 ve 2 olarak numaralandırılmıştır.

Ġayra ihsān ehl-i dilden iħtirāz itmek neden

(Müseddes, 5 bend, 133a)

Müseddes-i Nüşî³

Olur cām-ı neşāṭ-engīzi ile cān-fezā meclis

Virür erbāb-ı ‘aşka çok şafālar dā’imā meclis

Olursa ġam degül ehl-i şafāya [dil]-rübā meclis

Güzellerle olursa dil-ber-i feraħ-liķā meclis

Gel ey sākī bulunmaz böyle ‘ālī dil-güşā meclis

Getür cām-ı muşaffāyı ki olsun ber-şafā meclis

(Müseddes, 5 bend, 132b)

Muħammes-i Ĥişālī

Dil virme bāġ-ı dehre ki her ān gelür geķer

Sencileyin o bāġa hezārān gelür geķer

Bir köpidür cihān her insan gelür geķer

‘Ömrüni gör ki yel gibi pinhān gelür geķer

Sen göz yumup açınca bu devrān gelür geķer

(Muħammes, 5 bend, 134a)

Müseddes-i ‘Ulvī Çelebī Merħūm

Te‘ala’llāh yed-i ķudret ne demde urdı bünyāduñ

Nedendür bilsem āyā ĥāk u āteş ü bāduñ

Ne bāġuñ bāġbānı beslemişdür kadd-i şimşāduñ

Ne şaĥn-ı dil-güşāda çekdi ķāmet serv-i āzāduñ

Efendüm saña kim dirler ne yerdensin nedür aduñ

Cefāyı kimden öğrendüñ a zālīm kimdür üstāduñ

(Müseddes, 5 bend, 134b)

³ Bu şiirde başlık bulunmamasıyla birlikte kullanılan mahlastan şiirin Nüşî’ye ait olduğu anlaşılmıştır.

SONUÇ

Mecmuaların özellikle divan neşirlerinde, karşılaştırmalı metinlerin ortaya konmasında, Klasik Türk edebiyatında adı duyulmamış şairlerin ve onların eserlerinin ortaya çıkarılmasında, yazıldıkları dönemlerin sanat ve edebiyat zevklerini yansıtmada, şairlerin edebi kişiliğinin şekillenmesinde etkilendikleri ve etkiledikleri kişilerin belirlenmesinde ne kadar önemli kaynaklar olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada ele alınan Ankara Millî Kütüphane’de 06 Mil Yz. A 4689/5 numarada “Mecmû’a-i Eş’âr” adıyla kayıtlı bulunan şiir mecmuasında kültür ve edebiyat tarihinin gelişmesinde büyük katkıları olan Nefî, Nevîzâde Atayî, Şeyhülislâm Yahyâ, Ganîzâde Nâdirî, Azmizâde Hâletî, Hayâlî, Cevrî Çelebi İstanbûlî gibi meşhur şairlerin tahmis, muhammes, müseddes nazım şekillerinde lirik, âşıkâne tarzda kaleme aldıkları şiirleri tanıtılmıştır.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, Yaşar (2007). “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Turkish Studies Dergisi*, S. 5, Tunca Kortantamer Özel Sayısı 1, s. 122-137.
- GIYNAŞ, Kamil Ali (2011). “Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”, *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 25, 245-260.
- KUT, Günay (1986). “Mecmualar” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.6, s.170,İstanbul: Dergâh Yayınları.
- PARLATIR, İsmail (2011). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınevi.
- UZUN, Mustafa (2003). “Mecmua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, s. 265-268.
- ÜNVER, İsmail (1993). “Çevriyazıda Yazı Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S.1.